

FORMACIÓ EN LA PROMOCIÓ DE LA SALUT: CURSOS D'ESTIU I ELS REPTES I BENEFICIS DE «L'APRENENTATGE SALUDABLE» EN UN ENTORN DE CURS INTERACTIU INTERNACIONAL

Lenneke Vaandrager
Klaus D. Plümer

INTRODUCCIÓ

L'educació i formació en la promoció de la salut és important per al desenvolupament del camp. Malgrat haver-hi una base sòlida comuna de principis de promoció de la salut, com ara l'equitat en salut i la participació (de la comunitat), el significat de promoció de la salut varia entre països i regions. Els professionals de la promoció de la salut també tenen una àmplia experiència acadèmica i de formació. La base teòrica de la promoció de la salut s'ha desenvolupat ràpidament durant els últims 20 anys i també s'han desenvolupat diferents esquemes d'acreditació per a la formació en promoció de la salut en l'àmbit nacional, així com internacional. Això indica una major professionalització del camp. Aquest capítol descriu un mòdul de formació a l'estiu per a la promoció de la salut, que té una perspectiva europea i que està basada en els principis de la promoció de la salut.

El curs d'estiu anual, organitzat pel Consorci Europeu de Formació en Salut Pública i Promoció de la Salut (ETC-PHHP), Consorci EUMAHP és un bon exemple dels avenços i reptes de futur de la formació internacional en la promoció de la salut. Aquests cursos de capacitació a nivell de postgrau atreuen a una gran diversitat d'estudiants, la qual cosa permet compartir coneixements i experiències. La xarxa ETC es va iniciar a València, a Espanya, el 1991, i recentment ha celebrat els seus vint anys d'existència a Zagreb, a Croàcia, l'estiu del 2011 (O'Neill & Duper, 2005; Pavlekovic, Pluemer, i Vaandrager, 2011). Des d'aleshores, més de 500 participants (entre ells alguns cursos satèl·lit a Portugal i a Itàlia, que s'imparteixen en l'idioma nadiu) de 44 països diferents d'arreu del món han participat activament en aquests cursos d'estiu

europaus de promoció de la salut (vegeu la taula 1). Durant aquests vint anys, hi ha hagut molts avenços en l'àrea de promoció de la salut, que es reflecteixen en el desenvolupament, contingut i organització dels cursos d'estiu de l'ETC. Reflexionant sobre aquests fets i descrivint-los en el context dels canvis globals en l'àrea de promoció de la salut, donarem una imatge avantguardista de la formació en promoció de la salut, així com dels nous desenvolupaments que es necessiten per al futur.

Hem dividit aquest capítol en tres parts: partim d'una perspectiva històrica, seguida del pensament actual sobre la formació de promoció de la salut. El capítol conclou amb una visió per al futur.

Taula 1. Cursos d'estiu de l'ETC-PHP des del 1991

1991	València: estil de vida saludable
1992	Göteborg: promoure la salut dels nens i joves a Europa
1993	València: marcs per a la promoció de la salut
1994	Liverpool: estratègies per a la salut a Europa
1995	Praga: xarxes i col·laboració per a la promoció de la salut
1996	Praga: innovació en educació i formació per a la nova salut pública
1997	Cagliari: promoció de la salut i recerca
1998	Wageningen: mètodes participatius en la promoció de la salut
1999	Liverpool: salut i assistència sanitària
2000	Zagreb: retorn al futur: dels principis a la pràctica, de la pràctica a les visions

En col·laboració amb els màsters europeus en promoció de la salut (EUMAHP)

2002	València: de la salut pública a la nova salut pública i a la promoció de la salut
2003	Cagliari: participació de la comunitat i col·laboració intersectorial
2004	Galway: perspectives europees sobre la promoció de la salut i el benestar
2005	Perugia: replantejar la promoció de la salut en una Europa canviant
2006	Zagreb: segellant nous mars: creació de capacitats per a l'acció de promoció de la salut
2007	Wageningen i Düsseldorf: reducció de les desigualtats en salut – proves per a l'acció comunitària
2008	Bergen: la salut en totes les polítiques
2009	Cagliari: explorant camins cap a la salutogènesi per a la promoció de la salut
2010	Magdeburg: construint societat civil per a la salut
2011	Zagreb: estratègies per a la salut a Europa: la salut en perspectiva de cicle vital

PASSAT: DE VALÈNCIA A VALÈNCIA

Carta d'Ottawa

La promoció de la salut es va originar a partir d'un canvi en el pensament sobre la salut i els determinants de la salut. Des de la dècada del 1930 fins al principi del 1970, el model biomèdic dominava la salut pública. La salut va ser definida com l'«absència de malaltia» i l'enfocament principal estava, per tant, en els factors de risc i prevenció de la malaltia. Des de la meitat del 1970 es van produir uns esdeveniments clau al Canadà amb l'informe Lalonde, on destacava el paper dels determinants socials i ambientals de la salut, i la I Conferència Mundial sobre Promoció de la Salut a Ottawa el 1986 que va donar lloc a la coneguda Carta d'Ottawa. Aquesta carta afirmava que «la salut és creada i viscuda per a les persones dins l'entorn de la seva vida quotidiana: on aprenen, treballen, juguen i estimen». Aquest document clau segueix essent un dels documents que lidera en el camp de la promoció de la salut. A Ottawa es van descriure cinc àrees principals per a l'acció en promoció de salut:

1. Construcció de polítiques públiques que donin suport a la salut
2. Creació d'entorns propicis
3. Enfortir l'acció comunitària
4. Desenvolupament d'habilitats personals
5. Reorientació dels serveis de salut (Organització, 1986)

Un canviant paradigma de la salut

Els desenvolupaments al Canadà van donar lloc al projecte Healthy Cities i a publicacions com *The New Public Health* d'Ashton i Seymour (1988). El paradigma canviant no va ser només en relació amb el canvi de la salut pública i la promoció de la salut, sinó també en relació amb el perquè i com els promotors de la salut modifiquen les seves pràctiques i el paper de l'aprenentatge en aquesta pràctica (Davies, Colomer, Lindström, Hospers, Tountas, Modolo *et al.*, 2000). Per tant, un grup de professionals europeus de promoció de la salut van estar d'acord en què per aconseguir un canvi en el pensament també es requeria una educació i formació innovadora.

El naixement dels cursos d'estiu de l'ETC el 1991

El 1987 l'oficina regional per a Europa de l'OMS va iniciar un projecte conjunt amb l'Associació d'Escoles de Salut Pública a la Regió Europea (ASPHER) per investigar les possibilitats de desenvolupar un nou programa de formació en salut pública. Es va organitzar una reunió d'iniciació a Göteborg el 1990, i quatre escoles de salut pública: Göteborg (Suècia) – Liverpool (Regne Unit)

– València (Espanya) – Zagreb (Croàcia), van formar el Consorci Europeu de Formació en Salut Pública i Promoció de la Salut (ETC-PHHP).

Com a resultat del taller sobre estils de vida diària de l'OMS/ASPHER, seguint els objectius del programa Health For All de l'OMS, l'Institut Valencià d'Estudis en Salut Pública (IVESP) va organitzar el seu primer curs de formació europea de tres setmanes de durada a València l'estiu del 1991. Aquest va ser el naixement dels cursos d'estiu de l'ETC. El curs va consistir en xerrades, sortides de camp, treballs en grup i projectes individuals de grup que es van presentar al final del curs. Els fundadors d'aquest primer esdeveniment de formació van ser Concha Colomer de l'Escola de Salut Pública de València a Espanya, John Ashton, del Departament de Salut Pública de la University of Liverpool al Regne Unit, Bengt Lindström de l'Escola Nòrdica de Salut Pública de Göteborg a Suècia i Selma Sogoric de l'Escola Andrija Stampar de Salut Pública de Zagreb. El primer curs va convocar 17 estudiants de tota Europa. Aquests estudiants de nivell de postgrau tenien antecedents diferents, com ara l'atenció mèdica, el treball social, la investigació i la política, però ja havien estat actius durant un parell d'anys en l'àrea de promoció de la salut. Els dos autors d'aquest capítol van assistir al primer curs d'estiu de l'ETC a València.

Basat en la idea d'ensenyament a l'aula i aprenentatge instrumental, diversos experts importants en promoció de la salut de tot el món van ser convidats. Van ser, per exemple, el professor David McQueen de la University of Edinburgh, d'Escòcia, al Regne Unit; la professora Kathryn Dean de la University of Copenhagen, de Dinamarca, i Alf Trojan de la University of Hamburg, d'Alemanya. Van presentar idees innovadores entorn a anàlisis a diversos nivells i a indicadors de promoció de la salut. En aquell moment van ser vistos com experts líders en la matèria. El curs va ser molt interessant i estimulants tant per a professors com per a estudiants, però sobretot va ser una transferència de coneixement en una sola direcció – i més o menys, encara, parcialment impulsada per experts.

Perspectiva salutogènica

Un paper important d'inspiració per al curs d'estiu de l'ETC va ser, i segueix essent, el treball d'Aaron Antonovsky al voltant de la *salutogènesi* (Antonovsky, 1987). La perspectiva *salutogènica* se centra en tres aspectes: primer, l'atenció se centra en les fortaleces, les capacitats i el benestar humà; en segon lloc, identifica els recursos de resistència generalitzats (GRR) que ajuden a la gent a moure's en la direcció de la salut; i, en tercer lloc, identifica un sentit global i dominant en els individus, grups, poblacions o sistemes que serveix com a mecanisme o capacitat general d'aquest procés, el sentit de la coherència – SOC (Lindström i Eriksson, 2010). Bengt Lindström va utilitzar la història de Lena

Maria, una nena amb discapacitat física però espavilant-se molt bé per viure la vida que desitja, per il·lustrar les idees d'Antonovsky.

Per tant, va ser molt agradable que en el segon curs d'estiu de l'ETC, el 1992, a Göteborg, a Suècia, Antonovsky va ser capaç de participar com a orador principal. El tema d'aquest segon curs va ser «Promovent la salut de nens i joves a Europa». Antonovsky va morir el 1994, però la seva teoria segueix essent fonamental per als cursos d'estiu de l'ETC.

Creixement de la xarxa ETC

Des de llavors, la xarxa ETC ha augmentat al nombre de deu escoles europees i departaments de promoció de la salut i salut pública. Els nous participants a la xarxa van ser Maria Koelen, de la Wageningen University, als Països Baixos; Paolo Contu, de la University of Cagliari, a Sardenya, Itàlia; i Alena Petrakova, de l'Institut de Medicina Social, de Praga, República Txeca. Una mica més tard, Klaus D. Pluemer, de l'Acadèmia per Salut Pública, de Düsseldorf, Alemanya; Giancarlo Pocetta i Giuseppe Masanotti, de la Università degli Studi de Perugia, Itàlia; i Elisabeth Fosse, de la University of Bergen, Noruega, es van unir a la xarxa. El 2010, Lynne Kennedy, de la Glyndŵr University de Wrexham, de Gal·les, Regne Unit (amfitriona del curs d'estiu de l'ETC 2012) i Anna Bonmatí Tomàs i Dolors Juvinyà, de la Universitat de Girona, Espanya, es van unir a la xarxa – i estariem molt contents de donar la benvinguda ben aviat a Eric Breton de l'Escola EHESP de Salut Pública de Rennes, de França.

Fort paper de lideratge de Concha Colomer

Cal destacar que Concha Colomer va tenir un fort paper de lideratge dins la xarxa. Des del principi va prendre el lideratge i va gestionar molt bé per aconseguir que l'ETC-PHHP funcionés i operés d'una manera ferma. Fer que les coses succeïssin va ser una de les grans capacitats professionals de Concha. Sempre estava buscant oportunitats i noves formes per a un treball cooperatiu i col·laboratiu entre universitats, organitzacions i països. Com a pediatra social qualificada, tenia un interès particular en el camp de la promoció de la salut i estava compromesa a millorar la qualitat de vida i el benestar de les persones a Europa. Concha Colomer també va dirigir el curs d'estiu el 1993 i novament el 2002. Aquest últim va ser una fita clau per a l'ETC, per l'important èxit d'una col·laboració amb EUMAHP, per enfortir la dimensió europea de promoció de la salut a través d'esforços comuns.

Màsters europeus en promoció de la salut

El Consorci EUMAHP va reunir experts de 15 països europeus diferents, dos membres de l'ETC pertanyien al nomenat Consorci (NHV Göteborg i IVEP València), dos més es van unir més tard a l'ETC (les universitats de

Perugia i Bergen), i unes altres dos, la National University of Ireland, Galway, i la University of Applied Sciences of Magdeburg-Stendal, van acollir cursos d'estiu de l'ETC el 2004 i el 2010. L'objectiu general del projecte EUMAHP era millorar la qualitat de la promoció de la salut a través de la formació professional dels promotors de salut en els països de la Unió Europea, per desenvolupar encara més i reforçar la conceptualització europea de promoció de la salut després de la Carta d'Ottawa i fer avançar el camp. Els valors clau d'EUMAPH van ser la col·laboració i la capacitat per millorar els programes existents, la participació de més institucions i programes en desenvolupament, i la millora contínua de l'educació de promoció de la salut, reconeixent i respectant les diferències a Europa (Colomer, Hospers, Barry, Brooks, Davies, Lindström *et al.*, 2002; Davies *et al.*, 2000). El principal resultat del projecte EUMAHP va ser la creació d'un programa europeu de promoció de la salut que estigués relacionat entre si i reconegut pel Sistema Europeu de Transferència i Acumulació de Crèdits (ETCS) d'acord amb *Education & Training* – una política d'aprenentatge permanent iniciada per la Comissió Europea. A partir del 2002, el curs d'estiu de l'ETC s'ofereix en col·laboració amb l'EUMAHP.

L'impacte del projecte EUMAHP en el desenvolupament del curs d'estiu de l'ETC va ser notable: en comparació amb la primera dècada (1991-2000), el nombre mitjà de participants que van assistir als cursos d'estiu va augmentar de 21 a 29 en la segona dècada (2002-2011). Però, més rellevant va ser l'impacte en el desenvolupament del disseny del curs, per exemple, de projectes individuals a grupals, i els principals temes que s'han abordat. Gradualment, el curs d'estiu ha passat de l'aprenentatge instrumental a l'aprenentatge més crític i emancipador.

Resum de la perspectiva històrica

La primera fase del desenvolupament de la formació per a la promoció de la salut es va caracteritzar per reunir persones i idees en l'àmbit europeu. La manera d'ensenyar principalment implicava conferències inspiradores impartides per reconeguts experts en la matèria. El resultat va ser una forta xarxa europea de professors i un grup creixent de professionals en promoció de la salut, inspirats, adoptant principis i aplicant-los a la pràctica.

PRESENT: ESTABLINT EL PROCÉS D'APRENENTATGE SALUDABLE

Durant el ja esmentat curs, el 2002, a València, es va decidir introduir projectes de grup en els cursos d'estiu, així com l'adopció de perspectives d'altres disciplines: ciències de l'organització i política, sociologia, ciències de l'educació, ciències de la comunicació i culturals. Aquesta interdisciplinarietat encaixava bé amb l'enfocament ecològic i el pensament de sistemes. El

pensament ecològic representa un allunyament d'un enfocament reduccionista de les qüestions individuals, els factors de risc i la causalitat lineal cap a una visió integral de la salut i el benestar determinat per una complexa interacció de factors ambientals, organitzatius i personals dins dels contextos i llocs on la gent viu la seva vida (Dooris, 2009). Prop d'aquest punt de vista ecològic es troba el pensament de sistemes: el pensament de sistemes és la incorporació de la totalitat d'un sistema i la relació entre les parts, en lloc d'aïllar les parts que componen aquest conjunt. El context, les circumstàncies i l'entorn d'un sistema juguen un paper important en el pensament de sistemes. Aquesta lògica del pensament de sistemes encaixa perfectament amb la idea que la promoció de la salut eficaç ha de fer justícia a la complexitat de la salut i que ha de fer front a molts actors i factors en diversos àmbits al mateix temps (Naaldenberg, Vaandrager, Koelen, Wagemakers, Saan i De Hoog, 2009).

El projecte CompHP UIPES (desenvolupament de competències i normes professionals per a la construcció de la capacitat de promoció de la salut a Europa), encaminat al desenvolupament internacional de competències per a la promoció de la salut, també va començar a posar èmfasi en la necessitat que els promotors de la salut poguessin treballar per canviar els contextos socials, culturals i polítics. Els àmbits principals de competència definits per aquest projecte són: catalitzar el canvi, liderar, avaluar, planificar, executar, avaluar, promoure i col·laborar (Battel-Kirk, Barry, Taub i Lysoby, 2009). Tots aquests àmbits són elements del curs d'estiu i seguirem descrivint els elements més importants del curs d'estiu en la seva versió actual.

Practicar el que es predica

El fet de treballar en grups mixtos en un projecte de grup crea possibilitats per explorar temes de promoció de la salut i utilitzar els coneixements ja existents entre els participants dels cursos d'estiu. Aquesta idea està basada en la idea de «practicar el que es predica»: els principis bàsics de participació i col·laboració han de ser aplicats en la forma en què el programa està organitzat i lliurat. Cada vegada més, els cursos d'estiu estan dissenyats basant-se en el model d'aprenentatge cooperatiu més que en l'ensenyament a l'aula. Abans d'il·lustrar com aquestes idees s'apliquen en els anys posteriors al 2002, ens agradaria discutir alguns conceptes teòrics relacionats amb el que s'anomena aprenentatge cooperatiu o de transformació.

Aprenentatge cooperatiu

L'aprenentatge cooperatiu o aprenentatge en equip tracta de la creació d'estructures de cooperació, com a part del disseny del curs que és eficaç en la promoció de pensament d'alt nivell i aprenentatge en grup. L'aprenentatge en equip tracta de l'ús de la força de l'equip per aconseguir que els estudiants assolixin els objectius d'aprenentatge (Hernández, 2002). Morse *et al.* (2007)

van identificar «ponts i barreres» per a l'aprenentatge interdisciplinari en equip en tres nivells: el nivell individual o personal, el nivell de disciplina i el nivell programàtic. L'aprenentatge cooperatiu pot ser activat o desafiat per personalitats individuals, distincions disciplinàries i el disseny programàtic. La planificació proactiva i la reflexió contínua sobre el procés d'integració en tot el procés d'aprenentatge ajuda a navegar a través de moltes barreres potencials i a identificar altres possibles ponts.

Aprenentatge transformatiu

L'aprenentatge transformatiu és l'aprenentatge que transforma marcs de referència problemàtics – conjunts de supòsits i expectatives fixes (hàbits de la ment, perspectives de significat i maneres de pensar) – perquè siguin més inclusius, discriminants, oberts, reflexius i emocionalment capaços de canviar. Aprendre a participar lliurement i plenament en el discurs críticodialèctic consisteix a convertir-se en autoreflexiu de manera crítica i exercitar un judici reflexiu. La tasca de l'entrenador és ajudar l'aprenent a adonar-se d'aquestes capacitats mitjançant el desenvolupament de les habilitats, coneixements i disposicions essencials per a la seva pràctica (Mezirow, 2003).

Tant l'aprenentatge cooperatiu com el transformatiu remarquen la importància de facilitar el raonament, així com la creació de situacions d'aprenentatge segur. Aquestes idees encaixen molt bé amb punts de vista de la promoció de la salut i, com a tal, els cursos d'estiu de l'ETC tenen l'objectiu de crear condicions per aprendre. Un entorn, dels anomenats de suport a l'aprenentatge, està establert perquè estimuli la competència i les capacitats de l'estudiant. «Practicar el que es predica» implica capacitar els estudiants, adquirir experiència amb la col·laboració entre sectors, aprendre noves habilitats (de comunicació) i utilitzar els recursos dels grups. La dimensió europea i reunir diferents nacionalitats és una característica única del concepte, perquè dins dels cursos d'estiu hi ha una oportunitat per arribar a una situació a la qual no es pot arribar en l'àmbit nacional.

S'introdueixen tres elements nous per facilitar l'aprenentatge: aprenentatge a distància, presentacions dels països i projecte de grup.

Aprenentatge a distància

Una de les experiències dels cursos d'estiu va ser que, encara que els participants sovint se sentien atrets pel tema de l'any, com ara «Estratègies per a la salut a Europa» (1994) o «Els mètodes participatius en la promoció de la salut» (1998), el nivell de coneixements bàsics dels participants era diferent. Això implicava que alguns dels participants estaven contents de treballar teories i enfocaments de nivell bàsic, mentre que d'altres esperaven més progrés. Per això es va decidir realitzar una sèrie de publicacions clau com a bibliografia bàsica disponible a

través de la part especial del lloc *web* de l'ETC i demanar a tots els participants que escrivissin un article sobre el tema. En reflexionar i escriure sobre el tema del curs, els estudiants ja estaven ocupats amb el tema per endavant. Els tutors que vénen d'un altre país diferent del seu faciliten aquesta part d'aprenentatge a distància. El *feedback* consisteix a demanar aclariments i ànims. Sovint, els estudiants i els tutors es reuneixen durant la primera setmana del curs d'estiu per parlar de la versió final del treball d'ensenyament a distància fet abans que el curs d'estiu s'iniciï.

Durant els primers anys, els treballs d'aprenentatge a distància estaven centrats en el desenvolupament i la teoria general de promoció de la salut, com ara reflexionar sobre la Carta d'Ottawa o descriure el significat de la col·laboració intersectorial. El 2009 vam començar a demanar als participants que estudiessin críticament el tema en el context del seu propi país, així com que descrivissin la seva situació personal en relació amb el tema. Per al tema «Exploració de camins *salutogènics* per a la promoció de la salut» (2009), els participants van descriure els elements *salutogènics* de les polítiques de salut dels seus països. Per reflexionar sobre la història de la seva vida personal també es va demanar als participants que descrivissin els recursos generals de resistència que van trobar essencials en el transcurs de la seva pròpia vida. Per tant, els participants estan combinant informació amb discussió teòrica en el context de la seva pròpia experiència i en el context social i cultural del seu país de treball (Pavlekovic *et al.*, 2011). Tant per als tutors com per als participants, aquest tipus d'assaigs són més satisfactoris d'escriure i de llegir. A més, crea una oportunitat per comparar les perspectives dels diferents països al començament del curs d'estiu.

Presentacions dels països

Un altre element que facilita l'aprenentatge col·lectiu és la presentació del país. En aquesta part, els participants presenten la situació social i cultural al seu propi país. Aquesta pot ser una presentació individual, si el participant és l'únic del seu país. Si hi ha més participants representant el país se'ls demana que preparin la presentació junts. Això també facilita la reflexió perquè dues persones d'un mateix país poden tenir un punt de vista completament diferent. Els primers anys en què es van introduir aquestes presentacions de països sovint consistien en dades de salut: imatges que mostraven les dades epidemiològiques sobre l'estat de salut d'un país. Això també va desenvolupar, al llarg dels anys, en una anàlisi d'exemples pràctics d'iniciatives nacionals de promoció de la salut o en aspectes culturals particulars d'un país, o en les diferències típiques entre regions.

Quadre 1. Reflexions sobre el procés de cinc dies (Curs d'estiu 2003, Cagliari)

1r dia. Vaig sentir que s'havia aconseguit una bona feina... Decidir un tema va semblar fàcil. Em sentia content.

2n dia. Tothom estava cansat i el dia va ser llarg. La tasca semblava interminable, tant parlar i en realitat la decisió presa el dia 2 no em va semblar gaire diferent de la del primer dia... Em vaig sentir frustrat amb el que vaig percebre com una falta d'unió en el grup i la manca de treball realitzat... No sabia què fer.

3r dia. Aquest va ser el pitjor dia fins al moment. Vaig sentir que el grup estava dispers... M'imaginava que treballar en grup volia dir que estàvem treballant tots junts, però el sentiment del no-res desarticulat era aclaparador. Jo volia que tothom ajudés... a causa de la meua pròpia inseguretat ... No obstant això, pensant-ho bé, és més lògic que els membres del grup facin diferents tasques. Llavors, el projecte pot unir-se com un tot. De nou, això es refereix a una sensació de deixar anar, de confiança, de treballar en un grup gran. D'estar a gust treballant junts en el grup i, no obstant això, no estar amb aquest grup... Em sento com en escena el dia 3, pot ser que hagi estat tractant d'organitzar a la gent en el grup. Això pot haver contribuït a la frustració d'altres. Realment no ho sé, no s'ha parlat. I així seguim endavant.

4t dia. Aquest dia va ser increïble!! Estava molt cansat i no tenia energia per participar activament. Tot el que vaig poder fer va ser seure en silenci i observar. Era diferent dels altres dies... preocupant-me per si el projecte s'acabaria o no. Com podíem encara estar discutint sobre els objectius i mètodes de com fer el projecte... Aquest és el projecte més caòtic en el qual he estat involucrat mai. Tothom semblava frustrat..., però potser tots tenien raó... Va ser en aquest punt que em vaig adonar que el que estava passant era la dinàmica dels processos de grup multicultural. Els diferents fons culturals, les maneres d'entendre i les maneres de treballar estaven afectant el grup com les espurnes d'una enclusa de ferrer, ardent, calenta, dispersant-se en totes direccions. Ara entenc que el procés que estem vivint és necessari per ser com el ferrer, amb un producte acabat. Al final del dia 4, em sentia una mica millor... I també em sentia confiat ara que el projecte seria completat.

5è dia. Aquest va ser un bon dia. De sobte, el que havia portat cinc dies de tortura s'estava unint. Existia una atmosfera optimista i vaig sentir orgull i alegria de formar part d'un grup multicultural que estava preparant un bon projecte de promoció de la salut que milloraria la salut de nens amb baixa resiliència d'una manera poderosa.

Projecte de grup

Els professionals de la promoció de la salut han de ser capaços de treballar bé tant amb membres de la comunitat com amb companys d'altres camps. Aquest treball de col·laboració requereix aprendre a governar la interacció. Es requereixen habilitats específiques de treball en equip i de col·laboració, ser comunicadors eficaços i ser capaços d'aportar coneixement professional a un equip multidisciplinari (Parsell i Bligh, 1999). L'objectiu central del treball del projecte de grup de l'ETC és que els participants, en representació de la barreja de diversos orígens socials i culturals i països, treballin junts en una situació de resolució de problemes. Això anima els estudiants a aplicar i apreciar les habilitats necessàries per treballar d'acord amb els principis i estratègies del camp de la promoció de la salut i des de la participació de l'estudiant en l'escola

d'estiu. La majoria dels participants tenen molts anys d'experiència professional i, com a tal, el grup és un recurs important en si mateix. Els participants dels diferents fons i països tenen diferents interpretacions dels problemes i oportunitats existents. Per gestionar aquestes diferències i crear oportunitats d'aprenentatge, s'han de tractar i fer explícites (Naaldenberg *et al.*, 2009).

Quadre 2. Cites de participants anteriors

He après molt: potser no tant sobre temes formals, sinó sobretot sobre les diferències culturals i com de difícil i desafiant és la lluita per un enteniment comú. Frustrant i interessant!

(Participant, Praga 1995)

El curs està planificat i executat per un equip format per representants de totes les escoles i procedents de diferents fons professionals. Tot i que cada tutor és directament responsable de tasques específiques, normalment tothom participa en totes les activitats. Els tutors comparteixen una doctrina i fons d'investigació comuns, cosa que els permet interactuar amb alt grau de sinèrgia i eficàcia.

En conclusió, aquest curs no només va ser una experiència rica en aprenentatge acadèmic i professional, sinó també personal. Em va permetre ampliar els meus horitzons, aprenent més sobre els punts de vista europeus sobre salut, benestar i promoció de la salut, la qual cosa va provocar una evolució en les meves perspectives. (Dupéré, 2004).

Vaig quedar impressionat amb tota l'energia positiva i el treball que vostè, i tots els altres tutors, hi van posar. Les seves conferències i l'enfocament didàctic que van posar en pràctica serà quelcom per reflexionar en els pròxims mesos.

(Participant, Zagreb 2011)

De mitjana, la mida del projecte grupal és de sis alumnes per grup. Cada grup té el seu propi tutor que supervisa el procés de treball en grup i proporciona orientació i suport adequat. El propòsit del projecte de col·laboració és que resulti en una proposta de recerca, combinada amb un pla d'acció, en relació amb el tema del curs d'estiu; aquesta és una cosa que es pot aplicar en el món real.

Treballar junts en un projecte comú permet als estudiants no només creuar fronteres entre la teoria i la pràctica i entre diverses disciplines científiques, sinó també entre els seus diferents orígens culturals i de comprensió del context per superar les barreres lingüístiques com a parlants no nadius. El quadre 1 inclou una il·lustració d'un procés d'aprenentatge de col·laboració. El grup estava format per vuit persones de vuit països diferents i el títol del projecte era: «Construcció d'una escala de resiliència de nens i joves per ser utilitzada a Europa».

Confiança i tutors. L'equip de tutors com un model a seguir

Les relacions positives són crucials per a una col·laboració eficaça. Hi ha una necessitat de crear un clima que fomenti la confiança i el respecte. En

haver dirigit els cursos d'estiu de l'ETC durant vint anys, els tutors han desenvolupat una considerable experiència en treballar junts i, per tant, han desenvolupat un alt nivell de confiança en comparació amb els grups als quals els falta aquesta experiència. El mateix equip de l'ETC també està integrat per membres de diferents fons culturals i disciplinaris, i també participen en el procés d'aprenentatge. En mostrar en la pràctica el que significa treballar junts, els tutors donen exemple als participants. També intentem fomentar el desenvolupament de relacions positives entre els membres del projecte en grup, passant temps junts i parlant sobre les dificultats tan bon punt es presentin. L'avaluació mostra que aquesta part de construcció de bones relacions i creació d'un ambient d'aprenentatge agradable i humà és molt valorat pels participants anteriors (vegeu el quadre 2).

Resum de la situació actual

La fase actual de la formació d'ETC-PHHP per a la promoció de la salut està caracteritzada per la creació de condicions per a l'aprenentatge saludable, incloent perspectives comparatives i la reflexió. Els tutors i els participants vénen amb els seus fons, habilitats, idees i objectius. La seva diversitat és reconeguda i utilitzada durant el curs. Els diversos enfocaments i opinions s'ofereixen per al discerniment individual i col·lectiu. La participació en projectes de grup facilita l'experiència del treball en col·laboració en un entorn multicultural, el qual és una experiència necessària per a les persones que treballen per promoure la salut en un context europeu. Les bones relacions personals faciliten l'aprenentatge cooperatiu.

Tots els professors i tutors de l'ETC havien estat involucrats i tenen experiències en el treball de projectes europeus com The European Food and Shopping Research Project SUPER (1989-1997) o EUMAPH, Closing the Gap and Determine (EuroHealthNet), o havien participat com a experts externs, per exemple en el programa Brim Health Partnership o en Health in Transition als països del sud-est d'Europa. En l'actualitat, els membres de l'ETC estan activament involucrats en el projecte CompHP de la UIPES, que se centra en la professionalització i acreditació per tal de garantir i desenvolupar el rendiment i la qualitat dels resultats dels projectes i programa en el camp de la recerca i l'acció de la promoció de la salut.

FUTUR: GLOBALITZACIÓ I NOVES TECNOLOGIES

Una sèrie de tendències tenen un paper a l'hora de considerar la formació de la promoció de la salut per al futur. Aquestes són (1) la creixent importància de la formació permanent, (2) la globalització, (3) la vinculació amb els complexos

desafiaments en altres àrees i (4) els desenvolupaments tecnològics, incloent-hi els mitjans de comunicació social com ara Web 2.0.

L'aprenentatge permanent i les relacions intergeneracionals

La població i la força laboral està envellint i menys joves s'incorporen al mercat laboral. Al mateix temps, cada vegada més persones treballen després de l'edat de jubilació tradicional de 65 anys. La formació i l'educació juguen un paper en cada fase del cicle de vida i no és possible dotar els alumnes a l'escola, col·legi o universitat amb tots els coneixements i habilitats que necessiten per prosperar al llarg de la seva vida. La formació permanent i l'educació és, per tant, cada vegada més i més important (Mike, 2000). La gent ha de millorar contínuament els seus coneixements i habilitats, per tal de participar en un procés de continu desenvolupament vocacional i professional. El nou imperatiu de l'educació és capacitar les persones per gestionar el seu propi aprenentatge en una varietat de contextos al llarg de les seves vides. Això també ajudarà a la gent a seguir amb el ritme dels ràpids avenços mundials. Així que l'aprenentatge es converteix en independent de l'edat, lloc i temps. Això s'ha traduït en un ràpid creixement de la tecnologia educativa i cursos d'educació per a adults. El repte per al futur de l'ETC és, juntament amb la barreja d'antecedents culturals, barrejar grups d'edat i també facilitar l'aprenentatge intergeneracional. Els joves poden ajudar a la gent gran, per exemple, amb la tecnologia informàtica i la gent gran pot compartir les seves experiències de vida amb la gent jove. En els darrers anys, hem experimentat que els participants dels cursos d'estiu estan començant a venir de diferents generacions i que això afegeix una dimensió d'aprenentatge interessant. Posar atenció a la construcció de relacions intergeneracionals enriqueix la formació de la promoció de salut i el desenvolupament del camp. Pel que fa al temps i a l'espai, els esdeveniments futurs podrien incloure l'organització del curs en altres èpoques que no sigui a l'estiu i en llocs diferents d'aquells on les institucions participants tenen la seva seu (vegeu també les noves tecnologies).

Globalització

La naturalesa de moltes preocupacions sobre la salut mundial, com les diferències en salut i la necessitat que els diferents actors treballin junts per resoldre-les, és una raó de pes per la qual la preocupació per a la salut mundial és important (Skolnik, 2008). L'ETC va començar en l'àmbit europeu, però més i més participants internacionals estan prenent part en els cursos d'estiu i els temes discutits també creuen les fronteres europees. Hi ha una clara convicció que Europa no és un model per a la resta del món i que els reptes, per exemple a Àsia o Àfrica, són d'una naturalesa completament diferent. No obstant això, moltes solucions com la formació i la salut adequades per a totes les polítiques poden tenir un impacte important a Europa, però també fora

d'Europa. Els èxits en l'assoliment de millores globals en la salut requeriran persones amb un conjunt divers d'habilitats que siguin capaços de treballar en entorns que són sovint diferents dels seus. El model de l'ETC-PHHP pot ser una base per a les iniciatives de formació global.

L'abril del 2008, l'ETC va posar en marxa, per iniciativa d'un participant portuguès que va assistir al curs d'estiu del 2007, una plataforma de creació de xarxes o «Comunitat de Pràctica» (CoP) a internet. El Yahoo Groups de l'ETC-CoP va proporcionar una plataforma per a la cooperació internacional entre professionals de promoció de la salut, investigadors i especialistes en el camp de la salut pública.

La intenció era, i segueix essent, oferir oportunitats per a grups de discussió al voltant de diverses qüestions i temes relacionats amb la promoció de la salut i l'intercanvi d'informació sobre projectes en el context local, nacional i internacional. La iniciativa de la CoP va ser, en principi, oberta a anteriors participants de l'ETC-PHHP, però més endavant s'ha obert per a tots els promotors de la salut que hi estiguin interessats. Gairebé 40 participants antics i professionals interessats es van unir a aquest grup de CoP durant els dos primers anys. Van venir de 16 països (Àustria, Brasil, Canadà, Croàcia, Finlàndia, Alemanya, Israel, Itàlia, Kosovo, Països Baixos, Noruega, Portugal, Corea del Sud, Suècia, Turquia i Regne Unit). Les activitats principals i les interaccions freqüents van tenir lloc entre l'abril del 2008 i el maig del 2010. A la tardor del 2009 es va dur a terme una conferència per Skype entre Canadà, Portugal, Alemanya i Corea del Sud.

La vinculació amb els complexos desafiaments en altres àrees

Com es descriu en aquest capítol, molts desafiaments de la salut requereixen l'aportació de professionals de diferents fons disciplinaris i culturals. Això no només compta per a la salut, sinó també, per exemple, per al canvi climàtic, la seguretat alimentària i la crisi energètica. Els enfocaments interdisciplinaris en els quals es combina el coneixement de diferents camps proporcionen millors respostes a problemes complexos i, de tant en tant, porten a nous enteniments (científics). Molts desafiaments sobre la salut també estan relacionats amb factors com ara la higiene, l'abastament d'aigua, el sanejament, la contaminació de l'aire, la inestabilitat econòmica i el creixement de la població (Skolnik, 2008). Tots aquests grans futurs reptes socials, econòmics i ambientals afecten la salut. Així que sembla lògic per als cursos d'estiu de l'ETC-PHHP organitzar una major participació de les ciències ambientals, així com de les econòmiques. Podem aprendre dels enfocaments interdisciplinaris en altres àrees diferents de la salut. La base de coneixements del que és la interdisciplinarietat, perquè és important en la recerca de solucions sostenibles a problemes complexos i la identificació de les principals limitacions i oportunitats, es poden seguir

desenvolupant si s'uneixen les experiències. Els diferents camps també han de desenvolupar la forma d'avaluar aquest tipus d'iniciatives. Quant a la superposició de temes, és molt probable que les àrees de protecció del medi ambient i la promoció de la salut creixin més conjuntament en el futur.

La protesta Ocupa Wall Street demostra que és possible que estiguem a la vora d'un moviment mundial creixent impulsat per persones ideològicament no capacitades, plenes de passió, a la recerca d'una agenda per tal de revitalitzar el que s'entén per democràcia i per crear una societat sana (Sachs, 2011).

Tal com el director mèdic d'Escòcia, Harry Burns, va expressar, les iniquitats en la salut no només es poden atribuir a una greu privació social i econòmica. Són «un problema psicosocial que no s'arreglarà concentrant-se en els comportaments de risc convencionals» i prou. Les respostes es troben en la reparació d'una societat fragmentada, on moltes persones senten que no tenen control de les seves vides. «No ens hem de concentrar en els dèficits, sinó en els recursos, les habilitats i les capacitats. Hem de construir capital social perquè els individus puguin oferir la seva amistat els uns als altres i suport mutu». (Reid, 2011).

Els desenvolupaments tecnològics

Els avenços en la tecnologia de la informació i la comunicació ens proporcionen eines electròniques per interactuar amb companys de tot el món. El paper d'internet i els mitjans socials com ara Hyves i Facebook ja han tingut un enorme impacte en l'educació i la formació. És molt més fàcil accedir a coneixements i informació, i comunicar-se en les plataformes virtuals. Aquest desenvolupament podria implicar oferir cursos d'estiu virtuals per a aquells que no poden assistir a un curs d'estiu presencial en el futur.

Els nous mitjans de comunicació socials (Web 2.0) s'han estès al món i estan a l'abast de gairebé tothom, sobretot aquells que tenen un iPhone o altres Smartphones. En aquesta línia, la comunicació electrònica s'ha desplaçat cada vegada més a aquests nous aparells mòbils, mentre que el clàssic internet en els PC ha canviat a elaborades plataformes interactives integrades que contenen totes les possibilitats disponibles per a la comunicació global en temps real.

La xarxa ETC està treballant durament per llançar una nova plataforma en xarxa que ofereixi tot tipus d'accions interactives obertes i per integrar una àrea més forta protegida amb contrasenya per a una part dels cursos d'estiu anuals d'aprenentatge a distància en xarxa. Es configurarà una secció per alumnes addicional per tots aquells que alguna vegada hagin assistit a un curs d'estiu de l'ETC-PHHP des del 1991. Aquesta secció substituirà el grup ETC-CoP de la plataforma de Yahoo. La nova pàgina *web* ja està en construcció. El relançament complet està previst per al gener del 2012 i estarà disponible per la part de l'aprenentatge a distància del 21è curs d'estiu de l'ETC, «Assets for

Health», a la Glyndwr University a Wrexham, a Gal·les, al Regne Unit, que comença el maig del 2012.

No obstant això, conèixer-se entre si personalment i visitar pràctiques locals als països és part de la nostra comprensió «d'aprenentatge saludable», que no es pot reemplaçar fàcilment només per les sessions virtuals i la interacció comunicativa.

PER CONCLOURE

La promoció de la salut és un camp que ha estat creixent ràpidament en l'última dècada. Els fonaments teòrics s'han fet més forts i la creixent base d'evidència de l'efectivitat de les estratègies de promoció de la salut també està augmentant. La promoció de la salut atreu l'interès de molts estudiants i la formació postacadèmica en aquesta àrea també és popular. El curs d'estiu de l'ETC-PHHP, amb els seu llarg passat en formació, serveix com un bon exemple d'un procés d'aprenentatge interactiu en el qual els coneixements, les experiències i les idees compartides sobre la promoció de la salut ofereixen un requisit previ per a les activitats de col·laboració internacional que es tradueix en projectes comuns. En aquest sentit, el curs d'estiu de l'ETC serveix com una eina útil per desenvolupar el camp de la promoció de la salut i portar-lo un pas més enllà.

AGRAÏMENTS

Tot i que hem escrit aquest capítol com a coordinadors de l'ETC-PHHP, ens agradaria reconèixer que l'èxit d'aquest consorci de formació és el resultat d'un gran grup dedicat de tutors. Concha Colomer, John Ashton, Bengt Lindström, Selma Sogoric van començar el programa a València el 1991. L'equip de l'ETC-PHHP 2012, per ordre alfabètic, està format per Anna Bonmatí Tomàs, Eric Breton, Paolo Contu, Elisabeth Fosse, Arnd Hofmeister, Lynne Kennedy, Maria Koelen, Bengt Lindström, Giuseppe Masanotti, Gordana Pavlekovic, Klaus D. Pluemer, Giancarlo Pocetta, Debbi Stanistreet, Lenneke Vaandrager i Francine Watkins.

REFERÈNCIES

- Antonovsky, A. *Unraveling the mystery of health: how people manage stress and stay well*. San Francisco: Hossey-Bass, 1987.
- Ashton, J. i Seymour, H. *The new public health: the Liverpool experience*. Buckingham: Open University Press, 1988.

- Battel-Kirk, B.; Barry, M. M.; Taub, A. i Lysoby, L. «A review of the international literature on health promotion competencies: identifying frameworks and core competencies». *Global Health Promotion*, 16(2), 2009, p. 12-20.
- Colomer, C.; Hospers, H.; Barry, M.; Brooks, B.; Davies, J. K.; Lindström, B. *et al.* «European training in health promotion: quality assurance based on collaboration and empowerment». *Promotion & Education*, IX/2, 2002, p. 52-54.
- Davies, J. K.; Colomer, C.; Lindström, B.; Hospers, H.; Tountas, Y.; Modolo, M. A. *et al.* «The EUMAHP project – the development of a European masters programme in health promotion». *Promotion & Education*, 7(1), 2000, p. 15-18.
- Dooris, M. «Holistic and sustainable health improvement: the contribution of the settings-based approach to health promotion». *Perspectives in Public Health*, 129(1), 2009, p. 29-36.
- Dupéré, S. «My best resource of 2003: a Health Promotion course out of the ordinary. Reviews of Health Promotion and Education Online », 2004. <<http://www.rhpeo.org/reviews/2004/14/index.htm>>.
- Hernandez, S. A. «Team Learning in a Marketing Principles Course: Cooperative Structures That Facilitate Active Learning and Higher Level Thinking». *Journal of Marketing Education*, 24(1), 2002, p. 73-85.
- Lindström, B. i Eriksson, M. *The hitchhiker's guide to salutogenesis: slautogenic pathways to health promotion*. Helsinki: Folkhälsan Research Centre, 2010.
- Mezirow, J. «Transformative Learning as Discourse». *Journal of Transformative Education*, 1(1), 2003, p. 58-63.
- Mike, S. «The design of personal mobile technologies for lifelong learning». *Computers & Education*, 34(3-4), 2000, p. 177-193.
- Naaldenberg, J.; Vaandrager, L.; Koelen, M.; Wagemakers, A.M.; Saan, H. i De Hoog, K. «Elaborating on systems thinking in health promotion practice». *Global Health Promotion*, 16(1), 2009, p. 39-47.
- O'Neill, M. i Dupere, S. «Health promotion: the next generations». *Promotion & Education*, 12(1), 2005, p. 2-3.
- Organització Mundial de la Salut. *Ottawa Charter for Health Promotion*. Copenhagen: OMS, 1986.
- Parsell, G. i Bligh, J. «The development of a questionnaire to assess the readiness of health care students for interprofessional learning (RIPLS)». *Medical Education*, 33(2), 1999, p. 95-100.
- Pavlekovic, G.; Pluemer, K. D. i Vaandrager, L. *Twenty years of capacity building: Evolution of Salutogenic Training: the ETC 'Healthy Learning' Process*. Zagreb: European Training Consortium in Public Health and Health Promotion (ETC-PHHP), 2011.
- Reid, M. «Behind the "Glasgow effect"». *Boletín de la Organización Mundial de la Salud*, 89(10), 2011, p. 706-707.
- Sachs, J. D. *The Price of Civilization*. Estats Units: Random House, 2011.
- Skolnik, R. *Essentials of global health*. Sudbury, MA: Jones and Bartlett, 2008.